

Ірина Миколаївна ПОПОВИЧ,

кандидат юридичних наук

(Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків)

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Аргументовано, що першочерговим кроком має бути «спрощення» адміністративного судочинства, що в свою чергу сприятиме більш швидшому та ефективному розгляду справ. В даному контексті вбачається необхідним здійснити комплекс заходів, зокрема: по-перше, забезпечити скорочення термінів розгляду адміністративних справ. Зазначене має передбачати створення умов для запровадження інформаційних технологій, а також розширення можливостей для досудового врегулювання спорів; по-друге, переглянути процесуальні норми, які, зокрема, регулюють порядок розгляду малозначних справ.

Наголошено, що запровадження міжнародних стандартів в розрізі представленої у роботі проблематики має надважливе значення, оскільки їх повноцінне застосування в українських реаліях дозволить: по-перше, посилити гарантії на справедливий судовий розгляд, що включає рівність сторін перед законом, змагальність процесу тощо; по-друге, посилити незалежність судової системи взагалі, та суддів, зокрема, мінімізуючи ризики політичного чи будь-якого іншого тиску; по-третє, підвищить загальну ефективність судової системи, оскільки, до прикладу, встановлення жорстких строків розгляду справ, електронне судочинство, спрощення окремих процесуальних процедур, як вбачається, дозволить уникати затягування судових процесів і покращить доступ до правосуддя. Все зазначене вище призведе до загального зростання рівня довіри до судової влади, зменшить кількість справ у міжнародних судових інстанціях і зробить національну судову систему більш прогнозованою та ефективною.

Ключові слова: *нормативно-правове регулювання, забезпечення, законність, правосуддя.*

Постановка проблеми. Аналіз наукової літератури та правозастосовної практики свідчить про те, що на сьогоднішній день у питанні дотримання законності існує низка прогалин, які, як вбачається, переважно пов'язані із недосконалістю відповідного адміністративного законодавства. Останнє в розрізі піднятої у статті проблематики представляє собою не тільки сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили законодавчого та підзаконного характеру, а й внутрішні документи, які видаються, до прикладу, Вищою радою правосуддя.

Окремі проблемні питання, присвячені забезпеченню законності під час здійснення правосуддя, у своїх наукових працях розглядали І. О. Богомазова, М. Ю. Бурдін, Л. В. Гапоненко, С. С. Гнатюк, В. А. Кройтор, В. М. Лаговський, М. В. Лошицький, А. Ю. Осадчий, Ю. С. Плігун, О. О. Штефан та багато інших науковців. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок на сьогоднішній день у зазначеній сфері залишається низка проблем нормативно-правового характеру, які потребують вирішення.

Мета статті полягає у тому, щоб опрацювати напрями покращення нормативно-правового регулювання забезпечення законності під час здійснення правосуддя. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: здійснити аналіз норм чинного законодавства, що регулює суспільні відносини у досліджуваній сфері суспільного життя; узагальнити наукові погляди вчених, які займалися даною проблематикою; сформулювати авторське бачення щодо можливих шляхів вирішення цих проблем.

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо опрацювання шляхів покращення нормативно-правового регулювання забезпечення законності під час здійснення правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що першочерговим кроком у розрізі піднятої у роботі проблематики має бути «спрощення» адміністративного судочинства, що в свою чергу сприятиме більш швидшому та ефективному розгляду справ. В даному контексті вбачається необхідним здійснити комплекс заходів, зокрема: по-перше, забезпечити скорочення термінів розгляду адміністративних справ. Зазначене має передбачати створення умов для запровадження інформаційних технологій, а також розширення можливостей для досудового врегулювання спорів; по-друге, переглянути процесуальні норми, які, зокрема, регулюють порядок розгляду малозначних справ. Відповідно до КАС України, незначними є справи щодо: «1) прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, окрім справ, в яких позивачами є службові особи, які у значенні Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище; 2) оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію; 3) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг; 4) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення

юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців; 5) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію; 6) оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що не перевищує: для юридичних осіб - ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; для фізичних осіб та фізичних осіб - підприємців - тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 7) стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження; 8) типові справи»¹ тощо. Крім того, вдосконалення адміністративного законодавства повинно передбачати забезпечення належного балансу між процесуальною економією та гарантіями справедливого судового розгляду, зокрема, через чітке регламентування меж дискреційних повноважень суддів, усунення зайвих формальностей та створення ефективних механізмів контролю за дотриманням строків і стандартів судочинства.

Наступним кроком, який слід здійснити у напрямку вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує забезпечення законності під час здійснення правосуддя, є створення правових та організаційних умов для подальшого впровадження міжнародних стандартів в судочинство. В.В.Жернаков підкреслює, що міжнародні стандарти – це загальні правила, єдині вимоги, які ставляться до тих чи інших нормативних основ і правозастосовної практики з точки зору міжнародного права; певний правовий рівень, нижче якого держави опускатися не вправі². О.Саленко зазначає, що під загальновизнаними міжнародними стандартами у сфері судоустрою і статусу суддів слід розуміти міжнародні правові норми та принципи, закріплені в міжнародних нормативно-правових актах (загальносвітового чи європейського рівня) обов'язкового або рекомендаційного характеру, які встановлюють стандарти, критерії, якими повинні керуватися суб'єкти міжнародного права (держави) під час формування та забезпечення умов для роботи своїх судових систем, законодавчого визначення основ взаємовідносин судів з органами законодавчої й виконавчої влади, а також вимог до поведінки суддів, їх відбору, призначення, просування по службі, відповідальності тощо³. Ю.І.Цвіркун, аналізуючи чинне законодавство щодо забезпечення європейських стандартів справедливого судочинства, зазначає, що в країні нормативно закріплено необхідний обсяг процесуальних гарантій, які

¹ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#Text>.

² Міжнародні соціальні стандарти : навч. посіб. / авт.: А. М. Юшко, Н. М. Швець; за заг. ред. В. В. Жернакова. Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 19.

³ Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2014. Червень. С. 263–269. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Саленко-Міжнародні-стандарти-у-сфері-судоустрою.pdf>.

визначають механізми судового захисту особи у сфері публічно-правових відносин. Конституція гарантує можливість звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини, а суди не можуть відмовляти у здійсненні правосуддя в разі порушення прав, свобод та інтересів фізичних осіб або прав і законних інтересів юридичних осіб з боку суб'єктів владних повноважень. Обмеження права на судовий захист суперечило б конституційним приписам і підривало б засади верховенства права. Однак практична реалізація цих гарантій значною мірою залежить від чіткого й послідовного дотримання відповідного законодавства. Водночас численні звернення громадян до Європейського суду з прав людини вказують на недоліки національної судової системи. Значна кількість рішень ЄСПЛ, що визнають порушення положень Конвенції у справах проти країни, свідчить про те, що європейські стандарти правосуддя в повному обсязі та системно ще не імplementовані, зокрема у сфері вирішення публічно-правових спорів¹.

О. Ю. Дубинський та С. І. Маркін, досліджуючи гармонізацію законодавства України у сфері адміністративного судочинства з міжнародними та європейськими стандартами, підкреслюють, що Кодекс адміністративного судочинства України закріплює основоположні принципи цієї галузі правосуддя. Вони не лише визначають фундаментальні засади функціонування адміністративного судочинства, а й свідчать про його поступовий розвиток відповідно до європейських цивілізаційних цінностей. Серед цих принципів особливу роль відіграють верховенство права, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, відкритість і гласність судових засідань із застосуванням технічних засобів фіксації, а також змагальність сторін, диспозитивність та обов'язковість повного з'ясування всіх обставин справи. Важливими гарантіями ефективного судового захисту є також обов'язковість судових рішень, право на апеляційне та касаційне оскарження у визначених законом випадках, дотримання розумних строків розгляду справи, недопустимість зловживання процесуальними правами та відшкодування судових витрат особам, на користь яких ухвалене рішення. Таким чином, нормативне закріплення цих принципів свідчить про орієнтацію України на вдосконалення системи адміністративного судочинства відповідно до міжнародних стандартів, що сприяє підвищенню ефективності правосуддя та зміцненню довіри громадян до судової влади².

Як слушно зазначає І. В. Білих, процес впровадження міжнародних стандартів в адміністративне судочинство України є динамічним і постійно оновлюється, що зумовлено необхідністю забезпечення ефективного та справедливого правосуддя. Важливою умовою такої імplementації є

¹ Цвіркун Ю. І. Європейські стандарти справедливого суду та їх застосування під час вирішення публічно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 3. С. 76–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_3_13

² Дубинський О. Ю., Маркін С. І. Адміністративне судочинство України в контексті міжнародних та європейських стандартів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. URL: http://lsej.org.ua/12_2024/137.pdf.

гарантування незалежності судів, оскільки саме вона є ключовою складовою справедливого судового процесу. Відповідно до міжнародних норм, Україна повинна забезпечити, щоб її адміністративні суди залишалися незалежними від політичного впливу та зовнішнього тиску. Особливої уваги потребує питання доступу громадян до правосуддя. Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення рівних можливостей у зверненні до адміністративних судів та ефективного захисту прав кожного учасника процесу. При цьому процедури розгляду адміністративних справ мають відповідати міжнародним стандартам, що передбачає дотримання принципів справедливості, оперативності та ефективності. Це, зокрема, включає розгляд справ у розумні строки, забезпечення права сторін на представництво та висловлення своєї позиції в суді, а також дотримання принципу відкритості судових засідань. Прозорість судової діяльності є одним із ключових чинників зміцнення довіри до судової системи. Влада має забезпечити доступність судових рішень для громадськості, а також відкритість судових процесів із можливістю залучення представників громадянського суспільства та експертів. Усі ці аспекти формують основу для ефективного функціонування адміністративного судочинства та сприяють зміцненню верховенства права. Таким чином, підсумовує І. Л. Білих, імплементація міжнародних стандартів в адміністративне судочинство України є стратегічно важливим кроком на шляху до побудови справедливої, незалежної та ефективної судової системи, що відповідає найкращим міжнародним практикам¹.

З огляду на зазначене вище, запровадження міжнародних стандартів в розрізі представленої проблематики має надважливе значення, оскільки їх повноцінне застосування в українських реаліях дозволить: по-перше, посилити гарантії на справедливий судовий розгляд, що включає рівність сторін перед законом, змагальність процесу тощо; по-друге, посилити незалежність судової системи взагалі, та суддів, зокрема, мінімізуючи ризики політичного чи будь-якого іншого тиску; по-третє, підвищить загальну ефективність судової системи, оскільки, до прикладу, встановлення жорстких строків розгляду справ, електронне судочинство, спрощення окремих процесуальних процедур, як вбачається, дозволить уникати затягування судових процесів і покращить доступ до правосуддя. Все зазначене вище призведе до загального зростання рівня довіри до судової влади, зменшить кількість справ у міжнародних судових інстанціях і зробить національну судову систему більш прогнозованою та ефективною.

Поряд із зазначеними вище кроками, важливим напрямом вдосконалення забезпечення законності під час здійснення правосуддя є посилення процесуальних гарантій діяльності суддів. Так, В. М. Тертишник вказує, що процесуальні гарантії – це «закладена в процесуальній формі система правових засобів, які забезпечують встановлення об'єктивної

¹ Білих І. В. Імплементація міжнародних стандартів в адміністративне судочинство України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 144–150.

істини й справедливості правосуддя, можливість усіма суб'єктами кримінального процесу реалізовувати свої права, свободи й обов'язки, досягнення мети і виконання завдань кримінального судочинства»¹. Досить цікавою є позиція А. Г. Полянського, який у своєму науковому дослідженні вказує, що під процесуальними гарантіями варто розуміти засоби, що встановлені процесуальними нормами для здійснення завдань судочинства, насамперед захисту прав і законних інтересів осіб, що притягуються до юридичної відповідальності. Процесуальні гарантії є складовою частиною правового статусу особи, оскільки тільки за їх допомогою можна реалізувати права, свободи й обов'язки людини та громадянина. Вони покликані забезпечувати, гарантувати встановлене законом функціонування того чи іншого суспільного і правового інституту². Отже, процесуальні гарантії є основою у забезпеченні законності під час здійснення правосуддя, оскільки вони спрямовані на захист суддівської незалежності, а також забезпечення об'єктивності та неупередженості судових рішень. В. О. Гринюк підкреслює, що До процесуальних гарантії необхідно віднести ті норми процесуального законодавства, завдяки яким забезпечується незалежність суддів при розгляді кримінальних справ. Перш за все це норми, які при розгляді кримінальних справ забезпечують неможливість впливу на них органів досудового розслідування, інших учасників процесу та вищестоящих судів³.

Висновки. Таким чином, саме наведені у даного науковому дослідженні кроки, як вбачається, дозволять якісно покращити не тільки нормативно-правове регулювання забезпечення законності під час здійснення правосуддя, а й створити належне нормативно-правове підґрунтя для діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у досліджуваній сфері суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білих І. В. Імплементация міжнародних стандартів в адміністративне судочинство України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 144–150.
2. Гринюк В. О. Гарантії забезпечення незалежності суду у кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2012 № 5. С. 131–135.
3. Дубинський О. Ю., Маркін С. І. Адміністративне судочинство України в контексті міжнародних та європейських стандартів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. URL: http://lsei.org.ua/12_2024/137.pdf.

¹ Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України. К. : А.С.К, 2002. С. 25.

² Полянський А. Г. Процесуальні гарантії забезпечення функцій правосуддя. *Право та державне управління*. 2019. № 3 (36). Т. 1. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2019/tom_1/9.pdf.

³ Гринюк В. О. Гарантії забезпечення незалежності суду у кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2012 № 5. С. 131–135.

4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#Text>.
5. Міжнародні соціальні стандарти : навч. посіб. / авт.: А. М. Юшко, Н. М. Швець; за заг. ред. В. В. Жернакова. Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. 121 с.
6. Полянський А. Г. Процесуальні гарантії забезпечення функцій правосуддя. *Право та державне управління*. 2019. № 3 (36). Т. 1. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2019/tom_1/9.pdf.
7. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2014. Червень. С. 263–269. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Саленко-Міжнародні-стандарти-у-сфері-судоустрою.pdf>
8. Тertiшник В. М. Кримінально-процесуальне право України. К. : А.С.К, 2002. 1120 с.
9. Цвіркун Ю. І. Європейські стандарти справедливого суду та їх застосування під час вирішення публічно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 3. С. 76–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_3_13.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

Iryna M. POPOVYCH,

PhD in Law

(National Scientific Center «Institute of Forensic Expertise named after Honored Professor M. S. Bokarius» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kharkiv, Ukraine)

DIRECTIONS OF IMPROVING THE REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF ENSURING LEGALITY IN THE ADMINISTRATION OF JUSTICE

It is argued that the first step should be to “simplify” administrative proceedings, which in turn will contribute to a faster and more effective consideration of cases. In this context, it is necessary to implement a set of measures, in particular: first, to ensure a reduction in the terms of consideration of administrative cases. This should include creating conditions for the introduction of information technologies, as well as expanding opportunities for pre-trial settlement of disputes; second, to review procedural norms that, in particular, regulate the procedure for considering minor cases.

It is emphasized that the introduction of international standards in the context of the issues presented in the work is of paramount importance, since their full application in Ukrainian realities will allow: first, to strengthen guarantees for a fair trial, which includes equality of parties before the law, adversarial process, etc.; second, to strengthen the independence of the judicial system in general, and judges in particular, minimizing the risks of political or any

other pressure; thirdly, it will increase the overall efficiency of the judicial system, since, for example, the establishment of strict deadlines for considering cases, electronic justice, simplification of certain procedural procedures, as it is seen, will allow avoiding the delay of legal proceedings and will improve access to justice. All of the above will lead to an overall increase in the level of trust in the judiciary, reduce the number of cases in international courts and make the national judicial system more predictable and effective.

Key words: *regulatory and legal regulation, provision, legality, justice.*